

Politický zájem a statutární města v ČR

Vladimír Prorok

Historicky byl problém optimalizace řízení měst spojován se zřízením městské samosprávy a statutárních měst. Statutární města se na našem území objevují za Rakouska-Uherska. Důvodem bylo jednak zlepšení správy měst prostřednictvím zvýšení jejich autonomie a decentralizace, jednak vyjádření politické důvěry ve vedení města. Vytváření či rušení statutárních měst bylo vždy politickou záležitostí. V současné době, kdy máme 26 statutárních měst, je statutární charakter spíše otázkou prestiže než racionalizace řízení města.

Historically, the problem of urban management optimization has been associated with the establishment of municipal self-government and statutory cities. Statutory cities appear on our territory for Austria-Hungary. The reason was, on the one hand, to improve the management of cities by increasing their autonomy and decentralization, and by expressing political confidence in city management. The creation or cancellation of statutory cities has always been a political issue. Nowadays, when we have 26 statutory cities, the statutory character is more of a prestige than the rationalization of city management.

Forma organizace společnosti a jejich změny historicky odpovídají ekonomickým, sociálním a kulturním podmínkám života komunity a v širším smyslu slova i přírodně technologickým faktorům. S těmito procesy je spojen jak vznik měst, tak i politiky.

Město, jako geograficky vymezený útvar, je typické velikostí, vysokou hustotou osídlení, kompaktností a koncentrací zástavby, specifickou demografickou, sociální a profesní strukturou obyvatelstva a poskytováním správních, vzdělávacích, obchodních a kulturních funkcí pro širší okolí. Politika je historicky spojována se vznikem států, respektive měst organizovaných jako stát. Se zvětšováním rozlohy států se města stávala jejich podřízenou jednotkou. K tomu, abychom pochopili vývoj organizace měst, respektive směr, kterým se vývoj ubírá, je potřebné vyjasnit podstatu politiky.

Politická věda je dnes představována řadou škol, které se neshodují na vymezení předmětu dané vědy, metodologii a definicích jednotlivých pojmů, včetně samotné politiky. Jednotlivé definice politiky lze odvodit z příslušného ideologického a metodologického konceptu. Politiku lze pojímat jako umění vládnout, jako věc veřejnou, jako kompromis a konsensus, jako moc a rozdělování zdrojů.¹ Konzervativce kladou v politice důraz na využití moci v zájmu udržení existujícího systému, liberálové a moderní západní socialisté pojímají politiku jako věc veřejnou, spojenou s hledáním kompromisu a konsenzu, pro radikální socialisty je politika propojena s mocí a zajištěním třídních zájmů prostřednictvím centrálního přerozdělování zdrojů. Jednotlivé politické subjekty (třídy, sociální skupiny) preferují takové pojetí politiky, které jim historicky garantovalo dosažení jejich podstatných zájmů, tj. udržení či zlepšení jejich sociální pozice. Tomu odpovídala a odpovídá i upřednostňovaná forma organizace společnosti. Její reálná podoba je nicméně vždy výsledkem konfliktu jednotlivých aktérů politického procesu, kdy do hry vstupují nejen jejich hodnoty, ale i síla a schopnost prosadit svůj zájem.

---

¹ HEYWOOD A. *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství A. Čeněk, 2008. s. 23

Politika je spojena s realizací podstatných, tj. politických zájmů subjektu. Zájem z hlediska definice představuje „relativně konstantní zaměření (orientace) osobnosti k určitým oblastem a jevům života, soustředování pozornosti na jevy, které mají teoretický nebo praktický význam pro potřeby nebo hodnoty individua (útvary)“². Zájem je konkretizací potřeby, pod níž si lze představit něco, „co je pro jedince nebo skupinu žádoucí“ Politická potřeba, její vznik, je spojena s vytvořením státu a jeho kontrolou, jako nutné podmínky realizace potřeb a zájmů subjektu v konkurenci s jinými subjekty. Politický zájem je v úzkém smyslu slova spojen s mocí a ovládnutím státu a jeho organizací (preferované vztahy a nástroje). Konzervativci upřednostňují silný stát, byrokratickou organizaci a tradice, skeptický vztah mají k občanské samosprávě, což může vést k tomu, že některé zájmy občanů budou ignorovány. Moderní liberálové a západní socialisté kladou důraz na jedince, samosprávu a aktivitu občanské společnosti, negativem může amaterismus a nesystematičnost v jejich rozhodování. Komunisté samosprávu podřizují vedoucí úloze komunistické strany, což jednak omezuje aktivitu občanů, jednak nezaručuje, že realizovaná politika bude odrážet zájmy občanů. V širokém smyslu slova je politický zájem spojen se zajištěním zejména ekonomických a sociálních potřeb jednotlivých subjektů. V politické praxi často převládá mocenský zájem nad efektivním zajišťováním ekonomických a sociálních zájmů společnosti jako celku, což dříve nebo později vyvolává tlak na změny forem vlády nebo organizačních struktur.

První vědecké úvahy o politických zájmech realizovaných v rámci městského státu lze nalézt u Aristotela. Tento aspekt je spojen s jeho klasifikací forem státu. Pro klasifikaci Aristoteles používá dvou parametrů – počet vládnoucích osob a povaha preferovaného zájmu. U prvního parametru rozlišuje vládu jednoho (monarchie, tyranie), několika (aristokracie, oligarchie) a mnoha (politeia a demokracie). Z hlediska druhého parametru rozlišuje správnou a nesprávnou formu podle toho, jakou podobu má preferovaný zájem. Správná forma naplňuje obecný zájem, nesprávná forma zvláštní zájem, tj. politika je v daném případě zaměřena na realizaci dílčího zájmu vládnoucího subjektu nezohledňujícího zájmy celku.³ Vzhledem k tomu, že správná forma může být spojena jak s vládou jednoho, tak i několika či mnoha, pro její realizaci není podstatné, kdo vládne, ale jak vládne, tj. zda zohledňuje obecný zájem. Problémem pochopitelně je, co je to obecný zájem.

Pokud vyjdeme za rámec ideologických schémat, která obecný zájem spojují s realizací jimi uznávaných hodnot, a použijeme systémový přístup, pak obecným zájem může být dosažení ekonomické výkonnosti a zároveň i politické stability, opírající se o spokojenost většiny obyvatel s jejím fungováním. Spokojenosti může být dosaženo při existenci různé míry nerovnosti a diferencovaného podílu jednotlivých subjektů na rozhodování. Důležitým faktorem zde bývá hodnotové (ideologické či náboženské) zakotvení jednotlivých subjektů - to, co jedni akceptují, nemusí akceptovat druzí. Politická věda v daném případě operuje termínem politická kultura, která v pojetí G. A. Almonda a S. Verby může být parochiální, poddanská nebo participační. Typ politické kultury předurčuje míru aktivity a kompetencí občanů.⁴

Výše uvedená východiska se projevují i v koncipování správy měst a vzniku statutárních měst. Vznik statutárních měst odpovídal specifickým podmínkám druhé poloviny 19. století a odrážel zájem politicky dominujících vrstev společnosti zajistit efektivní fungování systému, tj. jeho stabilitu při existenci různorodých zájmů jednotlivých subjektů. Tento proces navazoval na změny v organizaci správy měst z předcházejících století, přičemž změna forem

---

² GEIST, B. *Sociologický slovník*. Victoria Publishing, 1992. s. 287.

³ ARISTOTELES, *Politika*, Bratislava: Nakladatelstvo Pravda, 1980, s. 46, 97-98.

⁴ ALMOND, G.A., VERBA, S. *The Civic Culture*. Princeton 1963.

organizace společnosti organizované do městských celků byla výrazem nejen pochopení nutnosti měnit přežilé instituty, ale zejména výsledkem společenských konfliktů, naznačujících problematičnost existujících forem organizace.

V zásadě forma organizace městské správy vždy odpovídá ideologickému (hodnotovému) zakotvení vládnoucí skupiny, často bývá analogií vlády realizované v rámci státu (forma státu a vlády), může být i odrazem „dobré praxe“, odzkoušené v jiných systémech, přičemž „dobrá praxe“ bývá nezářídka výsledkem společenských konfliktů. Zavádění osvědčených modelů a unifikace systému řízení ale ne vždy musí být optimálním řešením existujících problémů. Může fungovat pouze tehdy, když se systémy nacházejí v identických podmínkách. Pokud tomu tak není, efekt zaváděných forem organizace může být záporný, respektive disfunkční.

Historicky první variantou samosprávy měst byly městské státy, mezi které po určitou dobu své existence patřily např. starověké Athény, Sparta, Korinth, ve středověku pak Benátky, Amalfi, Janov, Pisa, Dubrovnik, Novgorod. Z hlediska formy státu se většinou jednalo o republiky s demokratickou, oligarchickou nebo aristokratickou formou vlády. Forma vlády určovala, kdo se bezprostředně podílí na vládnutí a čím zájem je při správě území dominantní. Ve středověku se kromě samostatných městských států vznikající města stávala součástí správy feudálních lén nebo feudálních států, které byly nejčastěji monarchiemi. Forma organizace měst tudíž vyplývala či byla podmíněna zájmem monarchie - zajistit stabilitu městského území a zároveň mít z měst materiální přínos. Odlišná situace vedla ke vzniku různých forem městské samosprávy, respektive její odlišné organizace. Základy městské samosprávy v Evropě byly položeny ve 12. století v severní Itálii, kde se z konfliktu mezi městy a císařem zrodil systém založený na přiznání městských práv a formy organizace správy měst. Prakticky všude se v českých zemích od 13. století prosazují městské rady s volenými konšely podle italského vzoru. Výjimku z pravidla u nás tvořily Litoměřice, Olomouc, kde v souladu s tzv. Magdeburským právem, spravovali a soudili po určitou dobu kmeti (něm. *Schöpfen*), jmenovaní vrchností.⁵

V čele městské správy byl rychtář, jmenovaný panovníkem nebo vrchností. Konšelé byli sborem jeho rádců a pomocníků, vybíraných z usedlých a majetných občanů. Takto fungující systém byl analogií prvních parlamentů. Od 13. století se konšelé začali scházet samostatně, nezářídka v cechovních prostorách. Ve 14. a začátku 15. století si v českých zemích prosadili samostatné radnice. Volený purkmistr (starosta), původně předseda konšelského shromáždění, začal v pozdním středověku zatlačovat do pozadí rychtáře a přebírat jeho pravomoci. Posílení samosprávy v tomto období bylo výsledkem rostoucího bohatství a sebevědomí měšťanstva a představovalo „novou“ úroveň stability společnosti, odrážející vyváženost zájmů jednotlivých vrstev společnosti, respektive sílu měst, o které se opíral panovník ve svém boji s aristokracií. Ke zvratu v této tendenci došlo za vlády Vladislava Jagellonského (1471-1506), který neměl zpočátku podporu katolických měst a později se dostal naopak do konfliktu s představiteli kališnických měst. Tato situace se promítla do Vladislavského zemského zřízení, které omezilo městskou samosprávu a posílilo pozici aristokracie.⁶ Na to navázaly po roce 1547 reformy Ferdinanda I. (1527-1564), spojené s omezením politických práv měst, která se stavěla proti zvyšování daní a pokusům o násilnou změnu náboženství. Ke změně trendu dochází po Bílé hoře, kdy byla politická práva měst, nehledě na narůstající chaos nebo právě proto, opět rozšířena. Během 18. století v rámci prosazování absolutismu začala být postupně práva měst opět omezována. Roku 1783 byly radnice nahrazeny magistráty a policejními

---

⁵ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. Praha: Panorama 1992

⁶ MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*. 3. *Města*. Praha: Academia, 1998.

úřady se jmenovanými a placenými úředníky s právním vzděláním.⁷ Model řízení měst odpovídá formě vlády a nastolovanému politickému režimu.

Volené městské samosprávy obnovil až František Josef I. po revolucích 1848. V tomto období se vytvářejí i statutární města, jako forma organizace veřejné správy ve vybraných městech. Příčinou těchto změn bylo pochopení faktu, že pro stabilizaci systému je žádoucí změnit formy organizace veřejné správy. V průběhu následujících desetiletí se forma organizace statutárních měst vyvíjela – docházelo jednak ke změnám jejich atributů, jednak k změnám vztahů mezi nimi a centrální mocí. Klíčovým faktorem v daném případě byl politický zájem, tj. vědomá potřeba subjektu zajistit si prostřednictvím modifikace politické organizace optimální podmínky pro prosazení svých klíčových potřeb (udržení či získání lepší pozice v systému) v konkurenci s jinými subjekty.

Důležité místo v reformě měla březnová Stadionova ústava z roku 1849, vydaná císařem Františkem Josefem I. Přestože tato ústava nenabyla v důsledku ústupu revoluční vlny a nástupu konzervativních sil platnosti, některé její prvky následně přešly do nových právních norem. Základní změna spočívala v nahrazení vrchnostenské správy územní samosprávou – byla definována základní práva obcí na samosprávu: samostatnou správu vlastních záležitostí, právo na volbu zástupců, uveřejňování výsledků hospodaření a veřejnost jednání. Smyslem těchto opatření bylo rozšířit sociální základnu režimu a zajistit efektivnější správu území. Zvláštní postavení získala tzv. statutární města. Vytvoření statutárních měst umožňovalo:

- zohlednit specifiku některých (velkých) obcí při zajišťování úkolů správy vydáním statutu města (jsou vyňaty nebo je zde omezené působení obecného zákona o obcích)
- posílit pozici vybraných skupin občanů při správě jejich záležitostí, a tím zajistit jejich podporu systému, který jim toto privilegium poskytl
- zefektivnit rozhodování a zároveň udržet kontrolu centrální moci nad chodem veřejné správy.

Otázkou je, na základě jakých kritérií získávala města statutární charakter, byla to jejich velikost, složitost vztahů či politický zájem? Důvod mohl být nepřímou vyjádřen ve statutu města, který vytvářel adekvátní dané specifické strukturu řízení. Ta se logicky musela lišit případ od případu. V Praze např. existoval vedle Rady ještě i Magistrát, v Liberci Rada plnila funkci magistrátu. V rámci statutárních měst dochází i k posílení pozice vybraných vrstev občanů při výkonu veřejné správy, neboť statuty mohly upravit rozsah volebního práva. Často zde oproti volbám do obcí docházelo k jeho omezení ve prospěch přímých plátců daní, tj. nobility podporující systém. Obecní orgány ve statutárních městech plnily funkci politického úřadu první instance, tj. vykonávaly politickou správu v přenesené působnosti, kterou jinde vykonávalo okresní hejtmanství. Obecní orgány představované magistráty na rozdíl od okresních hejtmanství však rozhodovaly kolegiálně – většinou hlasů magistrátních radů. V zájmu udržení stability systému bylo posílení role občanské společnosti (představované plátců daní) vyvažováno udržením centrální kontroly nad klíčovými prvky systému správy – statuty jsou schvalovány zemským sněmem, primátor je potvrzován panovníkem a předseda magistrátu (purkmistr) byl vybaven právem zastavit usnesení, jež se přičila zákonu. Takto nastavený systém odpovídá konzervativnímu modelu demokratické vlády elit s omezeným rozsahem politicky svéprávných občanů.

---

⁷ ČORNEJOVÁ, I.; RAK, J.; VLNAS, V. *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995.

Tabulka 1: Statutární města v 19. století na našem území

Rok	Město	Počet obyvatel	Význam	Země	Specifika
1850	Praha	155 000	Hl. město Čech, průmyslové centrum	Čechy	rozloha
	Liberec	22 000*	Průmyslové centrum	Čechy	80 % Němci
	Brno	49 000	Hl. město Moravy	Morava	66 % Němci, **
	Olomouc	15 000*	Kulturní a náboženské centrum	Morava	66 % Němci
	Opava	16 000*	Hl. město Slezska	Slezsko	14 % Češi
1864	Jihlava	23 000*	Průmyslové centrum	Morava	79 % Němci **
1867	Znojmo	10 000*	Dopravní centrum	Morava	90 % Němci**
	Uherské Hradiště	5 000*	Kulturní centrum	Morava	
1869	Frydek	5 000*	Textilní průmysl	Slezsko	
	Bílsko	10 000	Textilní průmysl	Slezsko	Německá enkláva
1870	Kroměříž	10 000	Kulturní centrum	Morava	

*Sčítání z roku 1869, <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>

**Jašš, R., Fňukal, M.: The German language islands of Brno, Olomouc and Jihlava during German-Austrian irredentism in the autumn of 1918. In *Moravian Geographical Reports* č. 1/2009. Dostupné online.

Pokud se podíváme na seznam statutárních měst v Rakousku - Uhersku, pak se jedná o dvě velká města (Praha, Brno), o města s multietnickým složením či německou dominancí, nebo města ekonomicky, politicky či kulturně důležitá, přičemž většina statutárních měst, až na dva případy – Praha, Liberec, byla na Moravě a ve Slezsku. Přiznání statutárního charakteru města, vycházející z výše uvedených údajů, mohlo být jednak výrazem důvěry v místní (majetkovou či německou) elitu, že bude podporovat stát, jednak uznáním jeho specifiky z hlediska organizace života města a jeho okolí. Převaha vytváření statutárních měst na Moravě a ve Slezsku mohlo být spojeno s jejich loajalitou k Vídní v revolučním roce 1848 a vyvažování německého a českého živlu.

Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 došlo ve fungování obcí k výrazné změně spojené s rozšířením volebního práva, respektive prosazením modelu liberální demokracie. To se pochopitelně dotklo i statutárních měst. Přestože zpočátku byla úvaha vytvořit národní výbory, které by nahradily dosavadní obecní samosprávu, nakonec se prosadila idea kontinuity - v roce 1919 bylo novelizováno české obecní zřízení z roku 1864.⁸ Z obecních výborů se staly obecní zastupitelstva a z obecních představenstev vznikly obecní rady, v jejichž čele stál starosta. Podstatnou změnou bylo to, že rada se stala kolektivním orgánem, který rozhodoval na základě hlasování, a přestala být pouhým poradním orgánem starosty (tento model fungoval v minulosti u statutárních měst). Podobně ale jako v podmínkách Rakouska-Uherska centrální moc usilovala o kontrolu činnosti obcí, což vzhledem k rozšíření volebního práva a národnostní různorodosti obyvatelstva má svou logiku. Zapojení širších vrstev do rozhodování při existenci sociální různorodosti zájmů může vyvolat nejen problém kompetentnosti rozhodování, ale i zajištění realizace státního zájmu. Kontrola se realizovala zejména prostřednictvím finančních novel (1921, 1927, 1930). Důležitým opatřením z hlediska zajištění zájmu státu byla i nutnost státního souhlasu s volbou starosty.⁹

⁸ KOUDELKA, Z. *Průvodce územní samosprávou*. Praha: Linde, 2003, str. 72.

⁹ EXNER, J. *Obce, města, městské části : O místní veřejné správě a její dekoncentraci statutárními vyhláškami v územně členěných městech*. Praha : Libri, 2004, str. 65

Kromě zvýšení dohledu nad činností obcí došlo v prvních letech existence Československa i ke změnám v postavení dvou statutárních měst v pohraničí - libereckému magistrátu byla roku 1923 odebrána agenda politického úřadu¹⁰, podobně ho ztratil o rok později i magistrát v Opavě¹¹, byť obě města s německou většinovou populací formálně statutárními městy zůstala. O 4 roky později, v roce 1928 přišly prostřednictvím vládního nařízení o statutární charakter města Frýdek, Uherské Hradiště, Jihlava, Kroměříž a Znojmo¹², která ztratila v nových podmínkách svou důležitost a jejichž počet obyvatel nevyžadoval specifickou formu organizace samosprávy. Reálně statutárním městem zůstala velká města - Praha, Brno a Olomouc.

Jak bylo zmíněno výše, statutárními městy se na našem území stávaly aglomerace, které byly centry průmyslového rozvoje nebo měly původně důležitý politický a kulturní význam. Rozšiřování měst bylo spojeno obecně s industrializací. Na bourání hradeb měst v Rakousku – Uhersku navázalo Československo zvětšováním rozlohy statutárních měst a počtu jejich obyvatel připojováním sousedních obcí, které začalo v roce 1919. V tomto roce došlo připojením 23 okolních obcí k Brnu¹³, identický proces se odehrál v Olomouci, ke které bylo připojeno 14 obcí a osad¹⁴, a s hlavním městem Praha bylo sloučeno 38 obcí a osad¹⁵. K podobným procesům docházelo i v dalších městech. Růst počtu obyvatel nicméně nekoresponduje v tomto období s přiznáním či odebráním statutárního charakteru města. V roce 1930 bylo 14 měst nad 30 000 obyvatel a Olomouc nepatřila mezi největší.

Tabulka 2: Města nad 30 000 obyvatel v roce 1930

Město	Počet obyvatel (v tis).	Město	Počet obyvatel (v tis).
Praha	849	Liberec	38
Brno	264	Opava	36
Moravská Ostrava	132	Jablonec n /N	34
Plzeň	115	Prostějov	33
Olomouc	66	Chomutov	33
Ústí nad Labem	43	Cheb	31
České Budějovice	43	Jihlava	31

Zdroj:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_m%C4%9Bst_v_%C4%8Cesku_podle_po%C4%8Dtu_obyvatel

Systém organizace řízení statutárních měst nebyl nikdy unifikován, zatímco v Olomouci vykonávalo samostatnou i přenesenou působnost 60 členné městské zastupitelstvo, v Brně vznikly místní výbory. Zákon z roku 1920 umožnil ve všech sloučených obcích vznik místních výborů, které mohly spravovat některé obecní záležitosti spadající do samostatné i přenesené působnosti. Členové místních výborů nebyli voleni, ale přímo jmenováni městským zastupitelstvem velkého Brna. V roce 1920 pak Brno a Olomouc napodobila také Praha, kde

¹⁰ Vyhláška presidenta zemské správy politické v Praze ze dne 6. dubna 1923, č. 68/1923 Sb., kterou se magistrátu města Liberce odnímá agenda politického úřadu.

¹¹ Vyhláška presidenta zemské správy politické ve Slezsku ze dne 7. srpna 1924, č. 184/1924 Sb., kterou se purkmistrovskému úřadu (magistrátu) města Opavy odnímá agenda politického úřadu

¹² Vládní nařízení ze dne 27. října 1928, č. 174/1928 Sb., jímž se v zemi České a Moravskoslezské určují obvody a sídla okresních úřadů a některá města se zvláštním statutem podrobují všeobecně platným obecním zřízením.

¹³ Zákon č. 213/1919 Sb., o sloučení sousedních obcí s Brnem

¹⁴ Zákon č. 278/1920 Sb., o sloučení sousedních obcí s Olomoucí

¹⁵ Zákon č. 114/1920 Sb., kterým se sousední obce a osady slučují s Prahou

vznikly místní výbory. Dosavadní obecní zastupitelstva byla přejmenována na místní výbory, obecní rady na místní rady a obecní starostové na místní starosty. Na rozdíl od Brna byly místní výbory v Praze orgány volenými a členství v těchto výborech se neslučovalo s členstvím v ústředním pražském zastupitelstvu.¹⁶

První republika nepochybně podporovala rozvoj samosprávy, nicméně si centrální orgány ponechávaly řadu nástrojů jejich kontroly. Jestli důvodem byla bezpečnost státu, nebo předpokládána nezkušenost místních orgánů, či obavy ze zneužívání mechanismů samosprávy k obohacení místních zájmových skupin, je otázkou k zamyšlení. Československo nakonec neustálo své multietnické složení, v 30. letech se v řadě míst prosadila Sudetoněmecká strana se svým protičeskoslovenským programem, stejně tak je známa celá řada korupčních afér, které rozvracely republiku a diskreditovaly ji v očích voličů.

V době protektorátu Čechy a Morava došlo v zájmu lepší správy ke zvětšení území několika měst, připojením okolních obcí, a v roce 1941 se statutárními městy nově staly Ostrava a Plzeň. Hovořit v daném období ale o rozvoji samosprávy není na místě, neboť všechny instituce fungovaly pod dohledem německé správy.

Po obnovení Československa v roce 1945 byly statutárními městy v Českých zemích Praha, Plzeň a Liberec a v zemi Moravskoslezské Brno, Olomouc, Ostrava a Opava.¹⁷ Reforma veřejné správy v letech 1948–1949 titul statutárního města zrušila, fakticky z hlediska fungování statutárním městem zůstává jen Praha. V roce 1968 podobné postavení získávají zákonem č. 69/1967 Sb., o národních výborech Brno, Košice, Ostrava a Plzeň. Kromě Prahy status hlavního města získává i Bratislava. Následně byly vydány speciální zákony č. 175/1968 Sb. o městě Brně, č. 40/1969 Sb. o městě Ostravě, a č. 41/1969 Sb. o městě Plzni. V roce 1986 k nim přibýlo ještě Ústí nad Labem. Veřejná správa funguje v období 1948–1989 na principech vedoucí úlohy komunistické strany.

Institut statutárních měst byl obnoven až po roce 1989. V současné době je statutárním městem město, které má právo si svoji správu organizovat podle základní městské vyhlášky, která se označuje jako statut města. Statutární města v České republice se na rozdíl od ostatních měst, obcí a městysů mohou členit na dílčí samosprávné části, jež jsou vymezeny právě ve statutu dotčeného statutárního města. Ač jím není zákonem stanoveno, je podle zvláštního zákona statutárním městem i Praha, avšak formálně se namísto toho označuje jako hlavní město, což je status zahrnující v případě české metropole i znaky statutárního města.

V současné době je v ČR 26 statutárních měst. Níže uvedená tabulka ukazuje, že to jsou všechna města nad 37 tisíc obyvatel, která jsou navíc tradičními politickými centry.

Tabulka 3: Seznam měst v Česku podle počtu obyvatel (údaje k 26. březnu 2011 podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011)

Pořadí	Město	Obyvatel	Rozloh a (v km ²)	Poznámka
1	Praha	1 272 690	496,09	hlavní město s postavením kraje, sídlo jednoho externího kraje a dvou externích okresů
2	Brno	384 277	230,19	statutární město, sídlo kraje, sídlo jednoho vlastního a jednoho externího okresu

¹⁶ TESARŮ J. *Historie a současnost statutárních měst*. Diplomová práce, Univerzita Pardubice 2009, s. 20–21

¹⁷ § 3 odst. 1 dekrety presidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 121/1945 Sb., [o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory](#)

3	Ostrava	302 456	214,22	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
4	Plzeň	169 688	137,66	statutární město, sídlo kraje, sídlo jednoho vlastního a dvou externích okresů
5	Liberec	102 247	106,09	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
6	Olomouc	100 043	103,33	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
7	Ústí nad Labem	95 003	93,95	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
8	Hradec Králové	94 242	105,69	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
9	České Budějovice	93 883	55,60	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
10	Pardubice	91 073	82,66	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
11	Havířov	79 679	32,08	statutární město
12	Zlín	76 010	102,83	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
13	Kladno	69 178	36,97	statutární město, sídlo okresu
14	Most	67 030	86,94	statutární město, sídlo okresu
15	Karviná	59 627	57,49	statutární město, sídlo okresu
16	Opava	58 643	90,61	statutární město, sídlo okresu
17	Frýdek-Místek	58 193	51,59	statutární město, sídlo okresu
18	Karlovy Vary	53 737	59,10	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
19	Jihlava	50 760	87,85	statutární město, sídlo kraje, sídlo okresu
20	Teplice	50 728	23,77	statutární město, sídlo okresu
21	Děčín	50 620	117,69	statutární město, sídlo okresu
22	Chomutov	49 784	29,26	statutární město, sídlo okresu
23	Přerov	45 438	58,48	statutární město, sídlo okresu
24	Jablonec nad Nisou	45 255	31,38	statutární město, sídlo okresu
25	Mladá Boleslav	44 778	28,95	statutární město, sídlo okresu
26	Prostějov	44 526	39,04	statutární město, sídlo okresu
27	Třebíč	37 781	57,60	sídlo okresu

Při relativně nízkém počtu obyvatel většiny těchto měst a i jejich malé rozloze je logické, že nejsou vnitřně členěny, což je jeden ze znaků statutárního města. Vnitřní členění je použitelné, pokud existuje specifika městských obvodů nebo existuje zájem obyvatel těchto obvodů mít vlastní samosprávu. Oboje předpokládá buď tradici, nebo vlastní finanční zdroje. Na městské obvody nebo části se dělí 8 statutárních měst. Zbytek této možnosti nevyužívá. Typově lze vytvořit možné modely fungování vnitřního členění statutárních měst, nicméně vzhledem k odlišným parametrům statutárních měst není možné vytvořit nějaké obecné schéma řízení těchto měst. Modely řízení lze nepochybně následně nabízet coby „dobrou praxi“ ke zvážení občanům statutárních měst, zda by ten či jiný model nepomohl ke zlepšení řízení jejich města a lepšímu zajištění potřeb jejich občanů. Realizace ale záleží na aktivitě zdola.

Moderní společnosti vycházejí hodnotově z liberalismu, který zdůrazňuje rovnost všech subjektů při současném respektování majetkové a sociální nerovnosti. Garance toho, aby nerovnost nenarušovala rovnost šancí, je spojena s uplatněním horizontální a vertikální dělby moci a systému brzd a protiváh v organizaci moci. V realitě bývají liberální přístupy doplňovány konzervativními přístupy zdůrazňujícími pozitivní roli tradic. Vzhledem k tomu, že současná statutární města ve své většině nerealizují model vnitřního členění a nemají další privilegia z hlediska organizace samosprávy oproti nestatutárním městům, má přiznání statutárního charakteru v současné době v ČR spíše prestižní funkci, spojenou s existencí magistrátu a primátora. ČR v daném případě následuje tradice Rakouska, kde se přiznává statutární charakter města jen za určité situace, na rozdíl od Slovenska, Slovinska a Itálie, kde

mají právo na vlastní statut všechna města. Z výše uvedeného vyplývá, že existence statutárních měst ztratila své historické opodstatnění, nicméně přiznání tohoto faktu je podmíněno politickým zájmem a jak je známo z českých dějin, zásadní změny se realizují pouze v porevolučním období.